

אחיקם קשת

מה עוד נוכל ללמוד מהחורבן?

האם אתה יכול לראות את האמת שנגד עיניך, אל מול תקווה של הציבור כולו?

האם נוכל לקחת את ענוותנותו של אברהם אבינו, שמציית לדבר ה' גם כאשר אינו מבינו, ולהשתמש בה גם להבנת דבר ה' המתגלה אלינו ע"י ראיית המציאות, כאשר איננו רוצים להבינה?

כמה הבהרות לפני הכל:

- ידועים לכולם דברי חז"ל שבית ראשון נחרב על ע"ז ג"ע ושפיכו"ד, ובית שני על שנאת חינו. ברור שזהו הלקח העיקרי שיש ללמוד מהחורבן. עם זאת, מאמר זה בא רק לעורר להתבוננות נוספת.
- דברי ימי עם ישראל הם חלק מהתורה, בפרט כאשר העיסוק הוא בלקחים העשויים להילמד מכך. כיוון שכן, ראוי להעמיק בכך כדרכנו בלימוד התורה. ובוודאי כאשר יש מכך נפק"מ.
- בכל דיון במאורעות שאירעו, אין שום אפשרות לבנות בניין אב מכתוב אחד ולדמות מילתא למילתא. עם זאת, בבניין אב משני כתובים אנו מדגישים "יש בזה שאין בזה ויש בזה שאין בזה", ואעפ"כ העיקר הוא "הצד השווה שבהן" שממנו אנו כן לומדים. וק"ו כאשר ישנם הרבה יותר משני כתובים.
- אין שום כוונה במאמר זה לפגוע או לצאת נגד אדם או זרם כלשהו מהעבר או מההווה. מי שיבין את המאמר במשמעות כזו, לא רק שהוא מכניס אליו כוונה שלא היתה בו, אלא הוא גם, ככל הנראה, מפספס את הנקודה העיקרית שכן יש בו.

נפתח בקצרה בחמישה דברים שאירעו את אבותינו, עם הדגשות מסוימות:

1. יהודה, עליה מולך צדקיהו, מורדת במעצמה העולמית – בבל. זה מתחיל טוב, מבחינתנו. מלך בבל שולח את חייליו לירושלים, אך המצרים, בני בריתנו, באים לעזרתנו ומבריחים את הבבלים.

לאחר זמן-מה הבבלים מגיעים שוב. יש מי (ירמיהו) שמפציר שוב ושוב להיכנע לבבלים, ולא לסמוך שוב על המצרים שיצילונו. אך אנו בוחרים אחרת. אנו מתעקשים להמשיך את המרד בבבלים, סומכים על העזרה ממצרים ומאמינים שהבבלים יברחו שוב. אך המצרים מאכזבים ולא מגיעים הפעם.

מצור. רעב נורא. אנחנו לא מוכנים להיכנע. הבבלים פורצים את החומות. חורבן. שחיטות. גלות. בית המקדש נשרף.

2. כחמש מאות שנה לאחר מכן. יהודה מורדת במעצמה העולמית – רומא. זה מתחיל טוב, מבחינתנו. אנו מצליחים להבריא את החיילים הרומאים שהיו בארץ. אנו אפילו לוקחים מהרומאים שלל מכלי המלחמה שלהם. מכינים את כל הארץ למרד. יש לנו מפקד בגליל שמכיר היטב את הרומאים, הוא יודע ליעץ לנו על נקודות התורפה שלהם והוא מבצר את ערי הגליל.

הרומאים חוזרים. הם כובשים את כל הגליל. שורדי הגליל מגיעים לירושלים המבוצרת והמוכנה היטב למצור. בירושלים יש ויכוחים. חלק רוצים להיכנע לרומאים (ביניהם ריב"ז, שמנסה לשכנע "בני אדם ששוקלין תבן ושותין מימיהם יכולין לעמוד בפני חיילותיו של אספסיינוס?!"). רבים סומכים על הניצחונות הראשונים ולא מוכנים לשמוע על כניעה.

מצור. רעב נורא. הרומאים מציעים לנו להיכנע. אנחנו מסרבים. מאות אלפים מתים במצור. הרומאים פורצים את החומות. חורבן. עבדות. גלות. שבויים רבים הומתו באכזריות. בית המקדש נשרף.

3. כשבעים שנה לאחר מכן. יהודה מורדת שוב ברומא. הפעם בראשות בר כוסבה (כך היה שמו המקורי). זה מתחיל טוב, מבחינתנו. החיילים שלנו מאומנים היטב, יש להם טכניקות שהרומאים לא יודעים להתמודד איתן (מערות מסתור). הרומאים נוחלים אבידות עצומות. אבל יש מי (ר' יוחנן בן תורתא) שמתנגד למרד, ומבטיח שבן דוד עדיין לא קרוב. אנו לא מקשיבים לו. יש לנו אפילו מטבעות משלנו. יתכן שיש אפילו ניסיון להתחיל בבניית בית המקדש השלישי.

לאחר כשנתיים הרומאים מגיעים בכוחות מחודשים. חורבן עצום. הדרום כולו חרב. למעלה מחצי מיליון יהודים נהרגו בקרבות, מספר עצום נוסף מתו מרעב וכו'. עשרות אלפים נמכרו לעבדות.

4. כאלף ושמונה מאות שנה לאחר מכן. שנאת ישראל בגרמניה מגיעים לשיאים שלא היו כמותה. יש מי (ז'בוטינסקי) שמסתובב באירופה מעיר לעיר ומתריע בפני היהודים באשר הם "יהודים! חסלו את הגלות, ולא, הגלות תחסל אתכם!". רובינו הגדול מקווה שיעבור זעם (מה גם שבכלל לא קל לצאת מאירופה ואין כ"כ לאן). אפילו בשלבים מאוחרים מאוד, כשחלק מעמינו כבר הושמד, יש מי שמרגיעים את הנתורים שיד הצורר עדיין לא הגיע אליהם.

אבל הזעם לא עובר. מי שמאמין שיהיו מדינות אנושיות שיסכימו לקלוט אותנו, מתבדה. מי שמאמין שהמדינה הנאורה בעולם לא תגיע לרמה הנחותה מחיות, מתבדה. מי שמאמין שכאשר מלכות החדש תקבל את המפה של מחנה המוות הגדול בעולם היא תפציץ אותנו, מתבדה.

חורבן עצום. כשליש מהעם היהודי אבד.

5. כשלושים שנה לאחר מכן. מדינת היהודים הוקמה, ומלאחר הקמתה לא ידעה עדיין מלחמות של ממש. והנה זה מגיע. מדינות ערב רבות קמות עלינו להשמידנו. אפשר לומר שזה מתחיל טוב, תוך פחות משבוע אנו נוחלים ניצחונות מזהירים, שחרור ירושלים והכפלת שטח מדינתנו פי כמה. הרגשה מרוממת. כבוד לעם היהודי בעולם כולו. גבולותינו כבר בטוחים. ומה יהיה עם שונאינו? נחכה לטלפון מהם, ארבעים שנה עכשיו יהיה שקט, ישראל בטח בצה"ל, אלבומי ניצחון עם תמונות של האויב נכנע ומובס.

שש שנים לאחר מכן, הממונים על ביטחון מדינת היהודים מקבלים את כל הסימנים לכך שהנורא מכל עלול להתרחש תוך ימים. אבל מאמינים שהכל יהיה בסדר. לא צריך אפילו לגייס מילואים. זה בטח רק תרגיל. אף אויב הרי לא חושב שהוא יוכל לנו. הרי לאורך הגבול עם מצרים יש לנו מעוזים. חיל האוויר שלנו מצוין, חיל השריון שלנו מצוין, המודיעין שלנו מצוין. סוד-חצי-גלוי הוא שאם נצטרך, יש לנו מערכת סודית שתבעיר את תעלת סואץ.

כיממה לאחר שהמודיעין שלנו מעריך שהסבירות למלחמה היא נמוכה, המצרים חוצים את התעלה, עוקפים את המעוזים, חיל האוויר והשריון לא מצליחים להתמודד מול אתגרים שלא הכירו. ידידתנו הגדולה משתהה במשלוח סיוע.

הרוגים רבים, פצועים רבים. לא היינו רחוקים מחורבן.

* * *

אז חוץ מע"ז ג"ע שפיכו"ד ושנאת חינם, אפשר לחשוב על לקח נוסף.

החזקנו מעמד בכל הצרות שעברו עלינו, בזכות האמונה והאופטימיות. אך כמו כל מידה טובה, יש צורך בדרך האמצע. השילוב של תקווה של היחיד (ולפעמים אף אמונה שלא יתכן שיקרה משהו כ"כ רע), הימצאות בחברה שרובה מאמינה ומטיפה לתקווה, הסתמכות על הצלחות קודמות ועל סברות "רוחניות" במירכאות כפולות, גורמת לנו לא לראות את כל מה שכל אדם אחר מהצד היה רואה.

עם משפט זה, שכתב יוסף בן מתתיהו – עם כל הביקורת שיכולה להיות עליו – נאלץ להסכים: "אולם המורדים, אשר ראו את הדברים (הרעב הנורא) בעיניהם, לא שבו ממעשיהם, כי אם החזיקו במרדם, עד אשר הגיעה הרעה גם אליהם. כי הגזירה, שנגזרה על העיר, אשר קרב לבוא קיצה, הכתה את עיניהם בסנוורים [ולא ראו ולא שמו אל לב]" (תולדות מלחמות היהודים ספר ה סוף פרק יג).

ובעצם, כשאנו מעיינים באגדות החורבן, יתכן מאוד שגם חז"ל כתבו את רעיון זה כמעט במפורש, כאשר פתחו את אגדות החורבן במשפט: "אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה? אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים וכו'".

האם אנו למדנו את המסר הזה? האם אנו לא עלולים ליפול בטעות דומה חלילה?

[הבהרה: כל המאמר עוסק במקרה שעומדות לפנינו שתי אפשרויות, ועלינו להיזהר לא להחליט לבחור באפשרות האחת ולהתעלם מהמציאותיות שבאפשרות השניה. ברור שישנם מקרים שלא שייכים ולא נידונים במאמר זה, והם כאשר יש רק אפשרות אחת מעשית. למשל, כאשר היוונים הכריחו אותנו לעבוד עבודה זרה, הרי ברור שלא היתה אפשרות "להיכנע" להם. לכן אין שאלה על כך שמרד החשמונאים היה האפשרות היחידה, וממילא הקב"ה סייע בידינו למעלה מכוחות הטבע]

להבדיל אלפי הבדלות מכל האירועים דלעיל, איני יכול שלא להיזכר באירוע אחר, שונה לחלוטין כמובן, אך דומה מאוד מהבחינה הנפשית של האמונה שהגרוע מכל לא יהיה. כיוון שאירוע זה היה ממש בדורנו, נוכל להיזכר היטב כיצד כל הגורמים הנ"ל סימאו את עינינו.

כוונתי כמובן, לאחר כל ההסתייגות מן השוני, להתנתקות. אנחנו זוכרים – וכדי שנוכל לדון על זה באמת, כדאי מאוד שניזכר היטב ולא נדחיק זאת – את האמונה, ההבטחות, הפרשנויות, ההדגשה שמדובר במציאות, הסברה שלא יתכן שהקב"ה יעשה דבר כזה כי אם כן הוא לא היה עושה כ"כ הרבה ניסים בגוש קטיף קודם לכן, העידוד ששאבנו מכך שהרי הצלחנו לעצור את כבישי כל המדינה, הסיסמא ש"זה לא יקרה כי לא ניתן לזה לקרות", האמונה שיסרבו פקודה כי יקשיבו לרבנים (וגם הבטיחו שזה יעזור לשידוכים), ההצעות להלוות כסף לחקלאי גוש קטיף כדי שיוכלו לזרוע שנה הבאה, ופרסום הסיפור על זוג צעיר שנתן (כן, זה הפך למתנה...) את כל רכושו לצורך זה.

אני לא מזכיר זאת כדי להאשים מישהו חלילה, כפי שכבר הדגשתי מראש. אני מזכיר זאת רק כדי לשאול:

האם למדנו את הלקח או לא? אין לנו בדורנו את ירמיהו שינבא לנו. אבל הקב"ה מדבר אלינו דרך המציאות שהוא מראה לנו. האם אנו מוכנים להקשיב לדבריו אלה בהכנעה ובענווה, ולהבין את שהוא מראה לנו, או שאנו ממשיכים להתעקש לא לכופף את תקוותינו?

כדי להדגיש את המסר, נשאל עוד שאלה, תיאורטית כמובן: לו יצויר שחלילה ביום מן הימים יהיו ראיות רציניות לכך שיש ביד מי-מאויבינו נשק השמדתי בקנה-מידה שלא הכרנו. האם זה יגרום לך, בתור אדם פרטי, או אף בתור מקבל החלטות, לקבל החלטה מכריעה ומשמעותית? כדוגמא, אולי מעבר דירה ממרכזי האוכלוסייה? ומה יקרה אם כל חבריך יגידו לך "מה השטויות האלה"?

ובעצם, שאלה זו ממילא הזויה ומיותרת, כי הרי ברור שזה לעולם לא יוכל לקרות, לא?...